

UDC 725.94:711.01(477.8)"2010/2016"
DOI: 10.31866/2617-7951.2.2018.155064

УДК 725.94:711.01(477.8)"2010/2016"

THE ALTERNATIVE ARTISTIC AND MEMORIAL PRACTICES IN THE URBAN SPACE: (THE EXPERIENCE OF THE WESTERN UKRAINIAN REGION 2010-2016)

Anna Yefimova,
<https://orcid.org/0000-0001-6452-9497>
PhD in Arts, Lecturer
in Art Management Department,
Leading Specialist
in Exhibition Activity,
Lviv National
Academy of Arts,
Lviv, Ukraine
annayefimovaa@gmail.com

АЛЬТЕРНАТИВНІ ХУДОЖНЬО- МЕМОРИАЛЬНІ ПРАКТИКИ В МІСЬКОМУ ПРОСТОРІ: (ДОСВІД ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНУ 2010-2016 РР.)

Єфімова Анна Вікторівна,
<https://orcid.org/0000-0001-6452-9497>
кандидат мистецтвознавства,
викладач кафедри менеджменту
мистецтва, пров. фахівець
з виставкової діяльності,
Львівська національна
академія мистецтв,
Львів, Україна
annayefimovaa@gmail.com

Abstract

The **aim of the research** is to reveal the problems of alternative artistic and memorial objects, which are represented in the open urban spaces of Western Ukraine in the period of 2010–2016. These objects are distinguished by non-typical forms in comparison with traditional monuments and memorials. The scientific and methodological approaches to studying the mentioned problem are generalized; a considerable volume of literature and visual sources has been processed. In particular, it has been founded that this subject is entirely new and little studied in the Ukrainian art discourse. Almost there are no professional materials that would disclose the specifics of alternative artistic and memorial projects implemented in recent years in the cities of the Western Ukrainian region. This in turn causes the relevance, scientific novelty and practical significance of the proposed research. **Conclusions.** As a result of the

Анотація

Дослідження має **на меті** розкрити проблематику художньо-меморіальних об'єктів, репрезентованих у відкритих міських просторах Західної України у період 2010–2016 рр., що вирізняються нетиповими художніми рішеннями та становлять певну альтернативу традиційним пам'ятникам та меморіалам. Узагальнено наукові та методологічні підходи до вивчення зазначеної проблеми, опрацьовано значний масив літератури та візуальних джерел. Зокрема, встановлено, що ця тема є нова і мало вивчена в українському мистецтвознавчому дискурсі, практично немає фахових матеріалів, які б розкривали специфіку альтернативних художньо-меморіальних проектів, реалізованих за останні роки в містах західноукраїнського регіону що, в свою чергу зумовлює актуальність, **наукову новизну** та практичне значення пропонованої розвідки. **Висновки.** У результаті проведеного дослідження

research, the peculiarities of realization of modern art objects and projects aimed to actualization of collective cultural memory in the cities of Western Ukraine were found out. The international experience was comprehended. The most representative projects implemented in the region were analyzed. To large extent it give grounds to talk about positive changes in the development of new artistic and memorial forms in urban spaces and striving for Western European trends. The visual aesthetic and socio-cultural aspects of alternative memorial objects were analyzed.

з'ясовано особливості реалізації сучасних арт-об'єктів та проектів, націлених на актуалізацію колективної культурної пам'яті в містах Західної України. Вони полягають у осмисленні міжнародного досвіду, а також проаналізовано найбільш репрезентативні проекти, реалізовані на теренах регіону, що значною мірою дають підстави говорити про позитивні зрушення у розвитку нових художньо-меморіальних форм в публічних міських просторах та тяжінні до західноєвропейських тенденцій. Окреслено специфіку альтернативних меморіальних рішень у візуально-естетичному та соціокультурному аспектах. Виявлено потребу змінити візуальну мову твору у міському просторі.

Key words:

artistic and memorial practice, art objects, urban space, memorials, monuments, counter monument, Western Region.

Ключові слова:

художньо-меморіальні практики, арт-об'єкти, міський простір, меморіали, пам'ятники, контрмонумент, західноукраїнський регіон.

Вступ **1**

Поряд із традиційними скульптурними засобами мистецького вираження у міському просторі, які ми звикли бачити на вулицях міст, останніми роками відчутним стає проникнення постмодерністичних художніх тенденцій. Змінюються підходи та засоби мистецького вираження у міському просторі, розширюються функціонально-рольові характеристики об'єктів, з'являються нові форми, що значною мірою наближені до світових мистецьких концепцій. У містах поступово починають з'являтися альтернативні мистецькі рішення, що актуалізують пам'ять про складні історичні події, взаємодіють із публічним простором та націлені на діалог з громадськістю. За період Незалежності в Україні найбільш поширеними залишаються традиційні скульптурні пам'ятники, що у більшості випадків все ще апелюють до канонів радянського монументалізму, в останні роки вже помічаємо пошук нових художньо-меморіальних засобів, що, без сумніву, є позитивною тенденцією. Своєрідна динаміка у цьому напрямку доволі виразно простежується на прикладі Західноукраїнського регіону останніх років. Однак, враховуючи хронологічні межі, ця тема поки не отримала наукової апробації, що, в свою чергу, визначає актуальність і новизну задекларованої проблеми.

Мета **2**
дослідження

У даній публікації поставлено за мету дослідити особливості художньо-меморіальних об'єктів, реалізованих у містах Західної України протягом 2011–2016 рр., які є альтернативними мистецькими рішеннями та частково наслідують зразки контрмонументів.

**Методологія
та аналіз
джерельної
бази**

3

Для розв'язання даної проблеми ми звернулись, перш за все, до напрацювань зарубіжних теоретиків, в яких знаходимо різні теоретичні аспекти художньо-меморіальних практик. Дослідниця А. Ассман зазначає, що пам'ять на сучасному етапі, здається, більше не має культурної форми і не виконує суспільної функції, а цілковито зосередилась у мистецтві (Ассман, 2012, с. 376). Це комплексне соціокультурне дослідження проблеми колективної пам'яті, в тому числі і репрезентованої в міському просторі художніми засобами. Теоретично вагомою є монографія Б. Тейлора, у якій автор представляє цілісну картину розвитку contemporary art та зосереджує увагу на феномені публічного мистецтва та «конрмонументу» (Дяк, & Беглов, 2016). В свою чергу, дослідник А. Котломанов повноцінно розкриває специфіку альтернативної концепції конрмонументу, аналізує найбільш знакові проекти новітніх меморіалів та проводить паралелі із пострадянською ситуацією (Котломанов, 2011; 2015). Ці дослідження стали важливим теоретичним підґрунтям для розробки теми у контексті регіону. Фахові відомості стосовно окремих арт-проектів у Львові дають нам публікації В. Одрехівського (2016) та Г. Хорунжої (2013). Інших фахових наукових розвідок стосовно нових художньо-меморіальних практик у містах Західної України наразі не знаходимо.

У процесі наукового осмислення вказаної теми як базові застосовано мистецтвознавчі методи: формальний, стилістичний, семіотичний і іконографічний, а також культурологічні – культурно-антропологічний, герменевтичний на синхронному та діахронному рівнях. Серед універсальних, загальнонаукових методів слід відзначити порівняльно-історичний, фактологічно-описовий, структурно-типологічний, частково метод аналізу та синтезу.

**Результати
дослідження**

4

Від 1970-х років у Західній Європі та США простежується тенденція повернення мистецтва до теми пам'яті. Митці почали розвивати нові показові форми мистецтва як пам'яті (Ассман, 2012, с. 376). У пострадянському та, особливо, у західнонімецькому контекстах проблема монументального мистецтва у міському просторі пов'язана із травматичним тягарем тоталітарного минулого та потребою переосмислення репрезентації історії та колективної пам'яті художніми засобами. У той же час в загальноєвропейському контексті практики сучасного мистецтва в міському середовищі вже відмовляються від традиційних, монументальних форм репрезентації, що стало результатом кардинальних змін у відносинах між ідентичністю, колективною пам'яттю і міським простором. Традиційні форми мистецтва були покликані прославляти переможців або оплакувати жертви з позиції власного моральної переваги, що у випадку з Німеччиною після Другої світової війни було абсолютно неможливо. Тому нові меморіальні практики були покликані

увічнити варварство, а не героїзм, сором, а не гордість (Котломанов, 2011, с. 46).

Ідея створення монументів нового типу отримала повноцінне втілення вже на початку 1980-х років, коли саме в Західній Німеччині постали приклади справжньої альтернативи традиційному пам'ятнику – і в сенсі форми, і в плані концепції, які американський дослідник Д. Янг визначив, як «counter-monuments» – «контрмонументи» (або ж «антимонументи») (Тейлор, 2006, с. 218). Він повноцінно сформулював концепцію контрмонументу вже на початку 1990-х років, акцентуючи увагу на питаннях критичного ставлення до пам'ятника та відмови від традиційної іконографії. Концепція «контрмонумента», як показав Д. Янг, концентрується на двох особливостях нових меморіальних практик. По-перше, в них відбувся перегляд об'єктів меморіалізації, а по-друге, була деконструйована сама ідея пам'ятника як такої собі «посудини з минулим», яка здатна реактивувати це минуле в будь-який момент. «Контрмонументи» відмовляються від прямої ілюстративності, декоративності, християнських конотацій, спокутного пафосу і романтизації страждань; вони можуть бути недовговічні, на відміну від традиційних пам'ятників, так як їх метою є прямий вплив на людей, не втіха, а, швидше, викликання почуття дискомфорту (Котломанов, 2011, с. 47). Так, художники, серед яких Сол Левіт, Йоган Герц, Хортс Хохайзель, Пітер Айзенман, Гунтер Демніг та ін. пропонують багатозначні меморіальні об'єкти, звернені проти самих себе: «зникаючі, невидимі, мобільні та інколи навіть потворні, які не документують вольовий акт пригадування, що долає смерть, а підводять баланс масштабам втрати» (Ассман, 2012, с. 377). Контрмонумент – своєрідна спроба переламати прагнення гармонізувати простір, його статичність та знівелювати терапевтичну, заспокійливу функцію пам'ятника. Сам же глядач повинен бути не пасивним, а залученим у проект, розлюченим, але не байдужим. Пам'ятник, тим самим, працюватиме як тригер громадських дискусій, які не повинні припинятися.

В Україні тривалий час було мало що відомо про контрмонументи і перевага надається традиційним фігуративним пам'ятникам. Однак в останні роки почали з'являтися поодинокі приклади альтернативних художньо-меморіальних проектів, які помічаємо зокрема у містах Західного регіону. Першим таким зразком можна вважати пам'ятник львівським професорам, що були розстріляні німцями під час окупації міста у 1941 р. Споруджений у 2011 р., він став спільним проектом України та Польщі, що істотно вплинуло на характер мистецького вирішення (Рис. 4.1). Пам'ятник має вигляд кам'яної арки, яка складається з десяти постаментів із римськими цифрами, які означають десять Божих Заповідей. Виділеною є п'ята заповідь – «Не убий», камінь, що її символізує, трохи висунутий і це створює враження, що може впасти вся арка. Саме таким рішенням автори проекту (А. Сліва, О. Трофименко, Д. Сорокевич) наго-

лосили, що, порушуючи цю заповідь, люди створюють загрозу руйнування всієї структури – суспільної цілісності. Цей пам'ятник – перший повноцінний зразок концептуального монументу в Західній Україні (Єфімова, 2012, с. 223-224).

Рис. 4.1. Пам'ятник розстріляним професорам. Львів. 2011 р.

Fig. 4.1. Monument to shot professors. Lviv. 2011.

Особлива динаміка простежується вже з 2014 р., що було пов'язано із складними суспільно-політичними подіями (Революція Гідності, початок військових дій на Сході України), що супроводжувались трагічними наслідками із численними людськими жертвами. Відповідно, для актуалізації пам'яті про переломні події української історії молоде покоління художників прагне відмовитись від застарілих художньо-меморіальних прийомів, що є рудиментами радянської доби та починає шукати нові, осучаснені засоби.

Показовим в цьому контексті є меморіальний арт-об'єкт глибокого концептуального змісту, який було встановлено у листопаді 2014 р., навпроти Львівської ОДА та приурочено до річниці початку революційних подій на Майдані. Він мав форму прозорого скляного кубу, розміром 1 м³, всередині якого бруківка (Рис. 4.2). У вечірній час грані кубу підсвічувалися. Метою цього об'єкту стала апеляція до свідомості громадян, до їхнього трактування громадянського суспільства та себе в ньому, нагадування про військове брутальне та злочинне втручання у мирні протести під час революційних подій. Це своєрідна спроба засобами сучасного мистецтва сприяти самоусвідомленню та саморефлексії жителів України. Відзначимо також, що встановлення цього арт-об'єкту стало першою частиною культурно-мистецького проекту «Завтра», який мав продовження у Національному музеї у Львові ім. А. Шептицького. Тут було представлено експозицію етнографічного матеріалу, зібраного у трьох містах України – Києві, Львові, Харкові – в перші дні громадських протестів Євромайдану, що містила задокументова-

ні на полотні уявлення громадян про майбутній шлях розвитку України. Над створенням проекту працювала ціла низка митців різних жанрів та громадських активістів, серед яких студенти та випускники Львівської національної академії мистецтв (Бегункова Анна, Гайдейчук Роман, Марценюк Анна, Одайська Марина, Семків Володимир та ін.). Без сумніву, позитивним є той факт, що у межах музейного проекту було відкрито концептуальний меморіальний об'єкт у міському просторі, котрий досить гармонійно вписався в середовище як у ідеологічному, так і у візуально-естетичному аспектах. Поряд із охарактеризованим вище пам'ятником розстріляним професорам, він також відповідав основним принципам «контрмонументу».

Рис. 4.2. Меморіальний об'єкт на честь Революції Гідності. Львів. 2014 р.

Fig. 4.2. Memorial object in honor of the Revolution of Dignity. Lviv. 2014.

В той же час сучасні монументальні розписи – муралі також можуть бути націлені на діалог, спонукати до роздумів над тією чи іншою проблематикою та реагувати на актуальні соціально-політичні виклики. Показовою у цьому контексті є творчість Сергія Радкевича, зокрема його останні проекти «Упокій», «Murderer», «Святі мужі Волині», «Жалоба» у Львові та Луцьку та ін., присвячені трагічним подіям в Україні в січні-лютому 2014 р. (Рис. 4.3). В цілому, митець активно працює у сфері мурал- та публік-арту, його роботи вирізняються зверненням до певних архетипних образів сакральної християнської традиції та їх імплементації у новітні, актуальні арт-практики. Так, по-новому переосмислені сакральні мотиви потрактовано у межах засад християнського монументального мистецтва, в окремих випадках вони гранично стилізовані та введені до цілком іншого хронотопу, але з незмінною ідеєю – потребою у розкритті духовного потенціалу глядача. Важливим аспектом постає активна інтелектуальна та емоційна взаємодія глядача і твору, бо це з важливих моментів, на який мають бути орієнтовані новітні монументальні твори (Хорунжа, 2013, с. 71). Завдяки власне сучасним інтерпретаціям традиційних сакральних мотивів, його твори несуть у соціум глибокий духовний зміст і водночас є доступними для сприйняття. Загалом, у роботах С. Радкевича основна увага концентрується на духовних аспектах буття

людини, крім того його монументальні розписи демонструють органічне поєднання сучасного мистецтва та традицій східно-християнського стінопису (Хорунжа, 2013, с. 70-71). Автору вдалося сформувати новий, впізнаваний стиль в урбаністичних художніх практиках, якому властивий рафінований, естетично виважений синтез національно-художніх традицій і новації.

Рис. 4.3. С. Радкевич «Святі мужі Волині». Луцьк. 2014 р.

Fig. 4.3. S. Radkevich «Holy husband of Volyn». Lutsk. 2014.

Загалом, в урбаністичних просторах західноукраїнських міст постійно з'являються нові настінні розписи, однак, далеко не усі вирізняються художньою якістю та заслуговують уваги мистецтвознавців. В цілому, мистецтво професійного муралізму відіграє важливу роль у формуванні художньо-естетичного та культурного образу сучасного міста.

Продовжуючи тему увічнення трагічних подій новітньої української історії – Революції гідності, варто згадати ще один альтернативний меморіал, що з'явився наприкінці 2016 року, а саме – пам'ятник Героям небесної Сотні в Івано-Франківську авторства молодих художників Володимира та Юлії Семків (Рис. 4.4). Це своєрідна стіна пам'яті із зображенням людських силуетів, виконаних з металу. Зверху надпис – «Тим, хто віддав життя за гідність, з якою можеш дивитись собі в вічі». На пам'ятній стіні викарбувано імена всіх загиблих під час Революції Гідності, а також цитати користувачів соцмереж, що були безпосередніми учасниками Майдану від його початку і до трагічних подій. Таким рішенням авторам вдалося максимально втілити ідею контрмонументу та, використовуючи мінімалістичні мистецькі засоби, актуалізувати пам'ять суспільства. Цей об'єкт не «тисне» на глядача, а закликає його до діалогу, викликає певні рефлексії, роздуми, дає можливість комплексно осмислити усю суть тих трагічних подій, які він увічнює. Крім того, з естетичної точки зору пам'ятник є доволі стриманим та водночас естетично довершеним. Він прилягає до адміністративної споруди та не порушує цілісність урбаністичного простору. Наразі це, мабуть, найбільш повноцінний приклад якісного сучасного меморіалу Героїв Небесної сотні в регіоні.

Ще одним промовистим прикладом альтернативних художньо-меморіальних практик є комплексна ініціатива «Простір

Рис. 4.4. Пам'ятник «Героям Небесної сотні». Івано-Франківськ. 2016 р.

Fig. 4.4. Monument to the Heroes of the Heavenly Hundred. Ivano-Frankivsk. 2016.

синагог» у Львові, в рамках якої у 2016 р. з'явилась сучасна інсталяція «Увіковічення» (Рис. 4.5). Концепція зводилася до того, щоб створити три різних простори у тих місцях, де колись стояли три будівлі, важливі для релігійного та суспільного життя єврейської громади. Кожен із них символізує історичну традицію кожної споруди та насичує громадський простір новими рисами, інтегруючи його у життя сучасного міста. У 2011–2013 роках відбувалися пошуки та розробка проектів, до яких було залучено фахівців із Німеччини та Ізраїлю, що і пояснює сучасне меморіальне рішення. Практична реалізація проекту розпочалась влітку 2015 р. та завершилась восени 2016 р. Меморіал «Увіковічення» складається із тридцяти дев'яти кам'яних стел, на частині з яких розміщено цитати та фотографії, що актуалізують пам'ять про життя єврейської громади в місті до та після Голокосту. Поруч, де розташовувалась Велика міська синагога, світлими кам'яними плитами вимощено площу із нанесеними контурами першого плану синагоги. Архітектором проекту є Франц Решке, що став переможцем міжнародного архітектурного конкурсу зі вшанування місць єврейської історії у Львові, а також Софі Янке, яка є авторкою інсталяції «Увіковічення» (Дяк, & Беглов, 2016). Загалом, проект цілком відповідає зразкам контрмонументів у Західній Європі та США, закликає глядача до рефлексії, роздумів, дискусій. І хоч, загалом, подібні об'єкти є наразі поодинокими в регіоні, тим не менше, їх поява засвідчує позитивні зрушення щодо проникнення актуальних західних тенденцій у вітчизняні художньо-меморіальні практики.

У 2016 в регіоні з'явився ще один доволі нетрадиційний пам'ятник – жертвам Голокосту в Ужгороді, який являє собою п'ятикутну

Рис. 4.5. Проект «Простір синагог» (інсталяція «Увіковічення»). Львів. 2016 р.

Fig. 4.5. Project «Space of the Synagogue» (installation «Immortality»). Lviv. 2016.

зірку Давида в основі, посеред якої здіймається стовп із багатьох нанизаних одна на одну менших зірок. Автори проекту – скульптор Михайло Колодко та архітектор Петро Сарваші (Рис. 4.6).

Рис. 4.6. Пам'ятник жертвам Голокосту. Ужгород. 2016 р.

Fig. 4.6. Monument to the victims of the Holocaust. Uzhhorod. 2016.

В інших містах регіону поки що не знаходимо якісних повноцінних прикладів нових художньо-меморіальних об'єктів у міському просторі.

Назагал, помічаємо прогресивні зміни в переосмисленні традиційних меморіальних практик та усвідомлення того, що існує широкий спектр новітніх художніх засобів для актуалізації пам'яті, і, можливо, прийшов час їх апробації на українському ґрунті. Адже на сучасному етапі ми спостерігаємо загострення суспільно-політичної ситуації в країні, триває збройний конфлікт, з'являються нові жертви, які надалі потребуватимуть достойного увічнення. Найближчим часом в містах з'являтимуться пам'ятники героям АТО, які аж ніяк не повинні наслідувати традиції радянських військових монументів. Відтак, враховуючи той факт, що Україна ступила на новий етап суспільно-політичного розвитку, важливо не повторювати помилок минулого і кардинально змінити підхід до увічнення пам'яті в міському просторі. І, якщо суспільство ще до кінця не усвідомлює цієї потреби, ми бачимо деякі прогресивні зміни на рівні міської влади та інтелектуальної еліти. Крім того, вже простежується позитивна тенденція в цьому напрямку, адже лише протягом 2016 року в містах регіону з'явились три якісних сучасних меморіальних об'єкти, що наслідують зразки західних концепцій контрмонументу: це меморіальна інсталяція «Увіковічнення» (проект «Простір синагог») у Львові, пам'ятник «Героям Небесної сотні» в Івано-Франківську та пам'ятник жертвам Голокосту в Ужгороді.

Серед останніх проектів, що виразно засвідчує прогресивні тенденції у розвитку сучасних практик мистецтва в міському

просторі, варто згадати симпозіум сучасної монументальної скульптури до 160-річчя від дня народження Івана Франка «Franko sculpture symposium», що відбувся у Львові у серпні 2016 р. Власне тут запропоновано нетрадиційний підхід до увічнення видатної історичної постаті в публічному просторі, використовуючи при цьому сучасні мистецькі засоби. Проект став своєрідною антитезою традиційному уявленню про фіксований пам'ятник та запропонував динаміку, трансформацію, інтерактивність, взаємодію із середовищем і глядачем (Одрехівський, 2016, с. 150). Було створено шість модульних скульптур із легкого матеріалу, на тему основних творів Франка, які були мобільними і у конкретній конфігурації складали масштабний, монументальний портрет поета. Презентація проекту відбулась в рамках офіційного святкування, яке проходило під відкритим небом на площі біля Оперного театру та, нарешті, відійшло від усталених стандартів, продемонструвавши синтез, взаємодію основних видів мистецтв: від театру, музики і поезії – до якісного сучасного образотворчого мистецтва, якому в даному випадку відводилась ключова роль. Показовим став і той факт, що проект підтримала міська та обласна адміністрації. Його кураторами були скульптор Василь Одрехівський та на той час директор департаменту культури, національностей та релігій Львівської обласної державної адміністрації Христина Береговська. Учасники – дванадцять молодих скульпторів, випускників Львівської національної академії мистецтв (Одрехівський, 2016, с. 149-150). Опісля офіційних заходів об'єкт ще деякий час експонувався на центральному проспекті. Виконуючи роль візуального акценту та важливого культурно-символічного маркера, він ефективно працював у публічному просторі, привертая увагу глядача, інтригував його, закликав до дії та водночас був легким для прочитання. Тут ми бачимо цілком свіжий, новаторський погляд на роль сучасного мистецтва в просторі міста, в тому числі і як засобу комеморації. Це зумовлено, насамперед, і тим фактом, що ініціаторами проекту стали представники нової генерації культурно-мистецьких діячів.

**Наукова
новизна та
практичне
значення
дослідження**

5

Пропонована наукова розвідка вперше в українському мистецтвознавстві розкриває особливості альтернативних художньо-меморіальних практик в міських просторах західноукраїнського регіону у період 2010–2016 рр. Адже більшість дослідників лише побіжно розглядали цю тему, не акцентуючи уваги безпосередньо на задекларованій проблематиці. В свою чергу, практичне значення одержаних результатів визначає недостатнє до цього часу вивчення фактологічного матеріалу та відсутність ґрунтовних теоретичних розробок, які безпосередньо стосуються зазначеної теми. Напрацьовані матеріали можуть бути застосовані під час наступних досліджень сучасних культурно-мистецьких процесів в Україні та світі, а також стануть своєрідною базою для молодих дослідників, які вивча-

тимуть досвід урбаністичних арт-практик в Україні. Крім того, результати проведеної дослідницької роботи можуть становити певну методичну основу при розробленні та плануванні програм урбаністичного розвитку міст, різноманітних муніципальних програм і соціокультурних ініціатив.

Висновки **6**

Підсумовуючи, відзначимо, що можна простежити певну динаміку щодо актуалізації світових мистецьких тенденцій в західноукраїнському регіоні. Останніми роками простежуємо позитивні зміни щодо розвитку нових художніх засобів актуалізації пам'яті у міському просторі. Почали з'являтися об'єкти меморіального характеру, що відображають актуальні мистецькі концепції, зокрема, наслідують принципи контрмонументу. Однак таких зразків поки небагато. Маємо лише поодинокі приклади нових художньо-меморіальних форм в міському просторі, що свідчить про те, що наразі наше суспільство не готове позбуватись стереотипів та приймати альтернативні способи актуалізації пам'яті, а надає (і ще тривалий час надаватиме) перевагу класично-реалістичним скульптурним об'єктам. Це значною мірою зумовлено і дефіцитом якісної інформації, що стосується нових, концептуальних форм увіковічення, актуальних сьогодні у світі та донесення її до суспільства.

Загалом, визначальною передумовою подальшого розвитку мистецтва у міському просторі є донесення до соціуму актуальної інформації про світовий досвід та інноваційні можливості в цій сфері. Важливим є усвідомлення того, що це не лише пам'ятники, скульптури чи меморіальні дошки, а й сучасні, оригінальні та інтерактивні проекти, що мають суспільно-культурне значення.

Вагомий вплив на розвиток мистецтва у міському просторі мали суспільно-політичні події 2013–2015 рр., що дали поштовх для переосмислення традиційних меморіальних практик та запровадження інноваційних проектів, адекватних світовим мистецьким тенденціям та соціокультурній ситуації в країні в цілому. Особливо в останні роки Україна дедалі активніше інтегрується у європейський мистецький процес, що стає помітним і в урбаністичних художніх практиках. Позитивну динаміку засвідчує ряд проектів та ініціатив, реалізованих впродовж 2014–2016 рр. у містах західноукраїнського регіону.

Список посилань

- Ассман, А. (2012). *Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті*. Київ: Ніка-Центр.
- Дяк, С., & Беглов, В. (2016). *Простір синагог: єврейська історія, спільна спадщина та відповідальність*. Львів: ЛМР.
- Єфімова, А. (2012). Трансформації художніх практик в урбаністичних просторах кінця XX – початку XXI століття: від традиційних форм до актуальних моделей. *Вісник ЛНАМ*, 23, 214-234.

- Котломанов, А. (2011). Антифашистские мемориалы Западной Германии 1980-х годов: к проблематике антимонумента в современной скульптуре. *Вестник СПбГУ*, 3 (15), 44-49.
- Котломанов, А. (2015). Паблик-арт: страницы истории. Феномен контрмонумента и кризис мемориальной традиции в современной монументальной скульптуре. *Вестник СПбГУ*, 1 (15), 54-71.
- Одрехівський, В.В. (2016). Симпозіум сучасної монументальної скульптури до 160-річчя від дня народження Івана Франка: проблема самоідентифікації, взаємодії та синтезу. В *Тези доповідей Міжнародної науково-теоретичної конференції, присвяченої 70-й річниці Львівської національної академії мистецтв* (с. 149-150). Львів: Львівська національна академія мистецтв.
- Тейлор, Б. (2006). *Art today. Актуальное искусство 1970 - 2005*. Москва: СЛОВО/Slovo.
- Хорунжа, Г. (2013). Образно-семіотичні пошуки у монументальній творчості Сергія Радкевича. *Образотворче мистецтво*, 4, 70-71.

References

- Assman, A. (2012). Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pam'iaty [Spaces of memory. Forms and transformations of cultural memory]. Kyiv: Nika-Tsentr [in Ukrainian].
- Diak, S., & Bieholov, V. (2016). Prostir synahoh: yevreiska istoriia, spilna spadshchyna ta vidpovidalnist [The Space of the Synagogue: Jewish History, Common Heritage and Responsibility]. Lviv: LMR [in Ukrainian].
- Khorunzha, H. (2013). Obrazno-semiotychni poshuky u monumentalnii tvorchosti Serhiia Radkevycha [Figurative and semiotic quest for the monumental work of Sergei Radkevich]. *Obrazotvorche mystetstvo*, 4, 70-71 [in Ukrainian].
- Kotlomanov, A. (2011). Antifashistskie memorialy Zapadnoy Germanii 1980-h godov: k problematike antimonumenta v sovremennoy skulpture [Anti-fascist memorials of West Germany of the 1980s: to the problems of the anti-monument in modern sculpture]. *Vestnik of Saint Petersburg University*, 3 (15), 44-49 [in Russian].
- Kotlomanov, A. (2015). Pablik-art: stranitsyi istorii. Fenomen kontrmonumenta i krizis memorialnoy traditsii v sovremennoy monumentalnoy skulpture [Public art: pages of history. The countermonument phenomenon and the crisis of memorial tradition in modern monumental sculpture]. *Vestnik of Saint Petersburg University*, 1 (15), 54-71 [in Russian].
- Odrekhivskyyi, V.V. (2016). Sympozium suchasnoi monumentalnoi skulptury do 160-richchia vid dnia narodzhennia Ivana Franka: problema samoidentyfikatsii, vzaiemodii ta syntezy [Symposium of modern monumental sculpture for the 160th anniversary of the birth of Ivan Franko: the problem of self-identification, interaction and synthesis]. In *Tezy dopovidei Mizhnarodnoi nauково-teoretychnoi konferentsii, prysviachenoi 70-i richnytsi Lvivskoi natsionalnoi akademii mystetstv* [Abstracts of the International Scientific and Theoretical Conference dedicated to the 70th anniversary of the Lviv National Academy of Arts] (pp. 149-150). Lviv: Lviv National Academy of Arts [in Ukrainian].
- Taylor, B. (2006). Art today. Aktualnoe iskusstvo 1970 - 2005 [Art today. Contemporary Art 1970 - 2005]. Moscow: SLOVO/Slovo [in Russian].
- Yefimova, A. (2012). Transformatsii khudozhnykh praktyk v urbanistychnykh prostorakh kintsia XX – pochatku XXI stolittia: vid tradytsiinykh form do aktualnykh modelei [Transformation of artistic practices in the urban spaces of the late XX - early XXI century: from traditional forms to topical models]. *Visnyk of Lviv National Academy of Arts*, 23, 214-234 [in Ukrainian].